

ЛИСТ
Міністерства освіти і науки України
від 13.12.2001 р. №1/9-439

Міністру освіти Автономної
Республіки Крим, начальникам
управлінь освіти і науки обласних,
Київської та Севастопольської міських
державних адміністрацій

Про атестацію практичних психологів
(соціальних педагогів) загальноосвітніх
навчальних закладів та центрів
практичної психології і соціальної роботи

На виконання пункту 2 наказу Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України від 15 серпня 2001 р. № 592\33 «Про забезпечення розвитку психологічної служби в системі освіти України» та численних запитів з місць щодо атестації практичних психологів (соціальних педагогів) дошкільних, загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та форм власності системи освіти (далі - навчальних закладів), а також методистів-психологів обласних, районних (міських) центрів практичної психології і соціальної роботи та методичних кабінетів, Міністерство освіти і науки України дає наступне роз'яснення.

Атестація практичних психологів (соціальних педагогів), як і інших педагогічних працівників, здійснюється згідно з Типовим положенням про атестацію педагогічних працівників України (наказ Міністерства освіти України від 20.08.93 р. № 310, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 02.12.93 р. за № 176) із змінами і доповненнями (наказ Міністерства освіти України від 01.12.98 р. № 419, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 15.12.98 р. за № 792\3232).

Відповідно до пункту 3.6 Положення про психологічну службу системи освіти України (наказ Міністерства освіти України від 03.05.1999 р. № 127, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 30.12.1999 р. за № 922\4215) із змінами і доповненнями (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2001 р. № 439, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 09.07.2001 р. за № 570/5761), атестація практичних психологів (соціальних педагогів) навчальних закладів на кваліфікаційні категорії «спеціаліст», «спеціаліст II категорії», «спеціаліст I категорії» проводиться атестаційними комісіями районних (міських) центрів практичної психології і соціальної роботи та методичних кабінетів відповідних відділів освіти.

З метою дотримання вимог Типового положення про атестацію педагогічних працівників України та об'єктивного оцінювання якості виконання посадових обов'язків практичним психологом (соціальним педагогом) секретарем атестаційної комісії загальноосвітнього навчального закладу, в якому працюють зазначені вище педагогічні працівники,

заповнюються п.п.10, 11 атестаційного листа. Атестаційний лист передається до відповідної атестаційної комісії при районному (міському) центрі практичної психології і соціальної роботи чи методичного кабінету.

Проведення позачергової атестації практичних психологів (соціальних педагогів) здійснюється відповідно до п. 3.3. Типового положення про атестацію педагогічних працівників України.

Атестація практичних психологів (соціальних педагогів) навчальних закладів на кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії», атестація керівників та методистів-психологів районних (міських) центрів практичної психології і соціальної роботи на кваліфікаційні категорії «спеціаліст», «спеціаліст II категорії», «спеціаліст I категорії» проводиться атестаційними комісіями обласних центрів практичної психології і соціальної роботи відповідно до пункту 13 Типового положення.

Атестація керівників та методистів-психологів районних (міських) центрів практичної психології і соціальної роботи на кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії», атестація керівників та методистів-психологів обласних центрів практичної психології і соціальної роботи на кваліфікаційні категорії «спеціаліст», «спеціаліст II категорії», «спеціаліст I категорії», «спеціаліст вищої категорії» проводиться атестаційною комісією Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи згідно з пунктом 7.4 Типового положення.

Педагогічні звання «практичний психолог-методист» присвоюються відповідно до пунктів 5.5.-5.6, Типового положення (педагогічне звання практичного психолога-методиста присвоюється з 1 вересня 2005 року відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 632).

Відповідно до пункту 3.4 Типового положення атестація практичних психологів (соціальних педагогів) навчальних закладів передбачає попереднє (не рідше одного разу на п'ять років) підвищення кваліфікації в установах, акредитованих в установленому порядку на здійснення підвищення кваліфікації.

Підвищення кваліфікації керівників та методистів-психологів районних (міських), обласних центрів практичної психології і соціальної роботи здійснюють Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти, Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України та Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи.

Заступник державного секретаря

Г.Г. Науменко

Тарифно-кваліфікаційні характеристики педагогічних працівників, у тому числі «соціального педагога» у вигляді додатків до Типового положення про атестацію педагогічних працівників України були затверджені наказом Міністерства освіти України від. 20.08.1993 р. (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 02.12.1993 р. за № 176). На сьогоднішній день назване Типове положення у новій редакції проходить державну реєстрацію у Міністерстві юстиції України.

Проекти тарифно-кваліфікаційних характеристик «практичного психолога», «соціального педагога», «соціального педагога по роботі з дітьми-інвалідами», що нижче наводяться, розроблені науковими співробітниками Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, погоджені з керівниками регіональних центрів практичної психології і соціальної роботи і теж проходять державну реєстрацію як додатки до Типового положення про атестацію педагогічних працівників України.

ТАРИФНО-КВАЛІФІКАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА **Практичний психолог**

Посадові обов'язки. Бере участь в організації освітньо-виховного процесу з метою забезпечення всебічного особистісного розвитку дітей, підлітків, молоді, зміцнення і захисту їхнього психічного здоров'я. Виявляє причини, що утруднюють становлення особистості дитини. Шляхом психодіагностики, консультування, психопрофілактики, психолого-педагогічної корекції, надає допомогу вихованцям, учням, учителям, батькам у вирішенні питань навчання, виховання і розвитку дітей та підлітків. Проводить психолого-педагогічну діагностику їхньої готовності до навчання, допомагає у виборі загальноосвітнього навчального закладу, профілю навчання згідно з рівнем індивідуального розвитку. Планує, розробляє, впроваджує в практику розвиваючі, корекційні програми навчально-виховної діяльності з урахуванням статевих, вікових, інших особливостей дітей. Сприяє пошуку, відбору, розвитку обдарованих дітей, вибору молоддю професії з урахуванням їхньої підготовки та здібностей. Виявляє і обстежує вихованців, учнів, які потребують соціально-психологічної корекції, надає їм психолого-педагогічну допомогу. Настановленням і особистим прикладом утверджує повагу до принципів загальнолюдської моралі, батьків, жінки, культурно-національних, духовних цінностей України, країни походження, дбайливе ставлення до навколишнього середовища тощо. Готує вихованців, учнів до життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами. Дотримується педагогічної етики та етичного кодексу психолога, поважає гідність дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, пропагує здоровий спосіб життя. Здійснює первинну профілактику алкоголізму, наркоманії, інших шкідливих звичок серед дітей, підлітків. Проводить психологічну експертизу і психолого-педагогічну корекцію асоціальної поведінки, психологічну реабілітацію неповнолітніх. Бере участь у роботі комісій з питань соціально-правового захисту дітей, психолого-медико-педагогічних консультаціях тощо. Сприяє формуванню психологічної культури вихованців, учнів, учителів, батьків. Консультує керівників, працівників навчальних закладів та освітніх установ з питань психології організації та управління навчально-виховним процесом. Постійно підвищує свій професійний рівень, загальну культуру.

Повинен знати. Повинен мати знання в обсязі вищої освіти зі спеціальності «Психологія», «Практична психологія». Має знати загальну, соціальну, педагогічну, вікову психологію, психологію особистості, загальну педагогіку, основи дефектології, сексології, профорієнтації і психології праці,

психодіагностики, психопрофілактики, психотерапії, психогієни, структуру системи освіти, психологію управління; форми, методи, засоби ефективного навчання і виховання, діагностики і корекції психічного розвитку дитини; програмно-методичні матеріали і документи щодо обсягу, рівня освіти дітей, вимоги до нормативного забезпечення навчально-виховного процесу; індивідуальні характеристики вихованців, учнів, соціальні, культурні, психологічні інші умови їхнього навчання та виховання; основні напрямки і перспективи розвитку освіти, психолого-педагогічної науки; Закон України «Про освіту», Декларацію прав людини, Конвенцію про права дитини, етичний кодекс психолога, інші законодавчі і нормативно-правові акти та Документи з питань навчання і виховання дітей та молоді, державну мову відповідно до чинного законодавства про мови в Україні.

Повинен вміти ефективно застосовувати професійні знання в практичній діяльності: проводити психологічну діагностику, соціально-психологічні обстеження, індивідуальні та групові консультації з дітьми і дорослими, здійснювати індивідуальну і групову психокорекцію, розробляти. Реалізовувати програми профілактики відхилень у поведінці та розвиткові, формування навичок здорового способу життя та безпечної поведінки, здійснювати соціально-психологічну і психолого-педагогічну експертизу, за результатами своєї діяльності готувати звіти, висновки і рекомендації для педагогів, батьків, вихованців, органів і установ освіти; здійснювати педагогічну (просвітницьку) роботу в галузі психології; розв'язувати конфлікти; самостійно підвищувати свій професійний рівень.

Повинен мати: ціннісні орієнтації, спрямовані на всебічний культурний, духовний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, творчу психолого-педагогічну діяльність, розвинуті комунікативні здібності і навички, глибокі і системні професійні знання.

Кваліфікаційні вимоги до категорій.

Практичний психолог вищої категорії має вищу освіту зі спеціальності «Психологія», «Практична психологія», проявляє високий рівень професіоналізму, ініціативи, творчості, дотримується етичного кодексу психолога, досконало володіє ефективними формами, методами психологічного забезпечення навчально-виховного процесу, досяг високої результативності, якості своєї праці, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування, має власні методичні розробки. Стаж педагогічної роботи не менше 8 років, у тому числі на посаді практичного психолога освітньої установи - не менше 5 років.

Практичний психолог I категорії має вищу освіту зі спеціальності «Психологія», «Практична психологія» виявляє ґрунтовну професійну компетентність, дотримується етичного кодексу психолога, добре володіє ефективними формами, методами психологічного забезпечення педагогічного процесу, досяг значних результатів у психолого-педагогічній діяльності, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування. Стаж педагогічної роботи - не менше 5 років, у тому числі на посаді практичного психолога освітньої установи - не менше 3 років.

Практичний психолог II категорії має вищу освіту зі спеціальності

«Психологія», «Практична психологія», виявляє достатній професіоналізм, дотримується етичного кодексу психолога, використовує сучасні форми, методи психологічного забезпечення навчання та виховання, розвитку дітей, вихованців, учнів, досяг вагомої результативності у психолого-педагогічній діяльності, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування. Стаж педагогічної роботи не менше 3 років, у тому числі на посаді практичного психолога освітньої установи - не менше 1 року.

Практичний психолог має вищу освіту зі спеціальності «Психологія», «Практична психологія», професійно компетентний, дотримується етичного кодексу психолога, забезпечує нормативні рівні психологічної підтримки педагогічного процесу, задовольняє етичним та культурним вимогам до педагогічних працівників.

ТАРИФНО-КВАЛІФІКАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА **Соціальний педагог**

Посадові обов'язки. Забезпечує соціально-педагогічний патронаж дітей та молоді в системі освіти, сприяє взаємодії навчальних закладів, сім'ї, служб у справах неповнолітніх, соціального захисту, центрів соціальних служб для молоді, кримінальної міліції тощо державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, неурядових та громадських організацій з метою адаптації дитини до вимог соціального середовища і створення умов для її благополучного розвитку.

Здійснює функції:

- діагностичну: встановлює соціально-педагогічний діагноз, вивчає особливості діяльності і спілкування вихованців, вивчає особливості, міру і спрямованість впливу соціального середовища (школи, сім'ї, сусідів, груп ровесників тощо);
- організаційну: організує соціально корисну діяльність дітей і підлітків, формує демократичну систему взаємостосунків в підлітковому середовищі, а також серед дітей і дорослих;
- прогностичну: прогнозує результати процесу виховання з урахуванням найважливіших факторів розвитку особистості;
- попереджувально-профілактичну і соціально-терапевтичну: передбачає і приводить в дію юридичні, психологічні механізми попередження і подолання негативних явищ, організує надання соціотерапевтичної допомоги тим, хто її потребує, забезпечує захист прав дітей в суспільстві, надає допомогу в період соціального і професійного визначення особистості, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію молоді. Сприяє розкриттю здібностей, талантів, обдарувань вихованців через їх участь у науковій, технічній, художній творчості. Залучає громадської організації, творчі спілки, окремих громадян тощо до культурно-освітньої, профілактично-виховної, спортивно-оздоровчої та інших видів роботи.
- Надає необхідну консультативну психолого-педагогічну допомогу дитячим, молодіжним об'єднанням, дітям, підліткам, які потребують піклування, займається профілактикою правопорушень неповнолітніх тощо.

Дотримується педагогічної етики, поважає гідність особистості дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, запобігає вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам, и пропагує здоровий спосіб життя. Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

Повинен знати. Для вирішення соціально-педагогічних завдань повинен мати знання в обсязі вищої освіти зі спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота». Має знати вікову, педагогічну, соціальну психологію; етику, естетику, педагогічну деонтологію, основи права, екології; методологічні принципи, закономірності, зміст, методи та форми виховання; інноваційні процеси, технології освітньо-виховної роботи в навчальних закладах різних типів; особливості профілактики девіантної поведінки учнів різного віку, негативних явищ у підлітковому середовищі, проблеми статево-рольової соціалізації особистості; форми і методи роботи у сімейно-побутовому середовищі, у позашкільних закладах, за місцем проживання; основи валеології, зміст, форми та методи організації здорового способу життя дітей та учнів різного віку; специфіку роботи у загальноосвітніх школах-інтернатах, спеціальних, санаторних та школах соціальної реабілітації; сучасний стан і тенденції розвитку дитячих, підліткових спілок, рухів, організацій тощо та їхній вплив на особистість; функції, права системи державних інститутів, установ, громадських організацій у галузі освіти, навчання та виховання підростаючого покоління; культурні, економічні, демографічні, екологічні особливості соціального середовища, в якому організовується робота; основи трудового законодавства України, правила охорони праці та техніки безпеки; Закон України «Про освіту», Декларацію і прав людини, Конвенцію про права дитини, інші законодавчі і нормативно-правові акти та документи з питань навчання і виховання, державну мову відповідно до чинного законодавства про мови в Україні.

Повинен вміти: застосовувати професійні знання в практичній діяльності, здійснювати корекцію відхилень у поведінці школярів, молоді; проводити профілактичну роботу з попередження девіантної поведінки, а також розробляти програми та проекти роботи з «дітьми вулиці», працювати з групами ризику в умовах неформального спілкування, сприяти прояву ініціативи, активізації суб'єктивної позиції вихованців (клієнтів); організовувати взаємодію педагогічного колективу, батьків, громадських об'єднань та організацій, служб у справах неповнолітніх, служб соціального захисту, профспілок, правоохоронних органів, медичних установ тощо щодо виховання, оздоровлення, здійснення соціального патронажу, профілактичної роботи і соціальної реабілітації дітей та підлітків.

Повинен мати розвинені комунікативні та організаційні здібності, здатність співчувати, співпереживати; ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток особистості дитини як найвищої цінності суспільства, на творчу педагогічну діяльність; навички проведення співбесід, інтерв'ювання, вирішення конфліктних ситуацій, проведення групових занять з дітьми та дорослими.

Кваліфікаційні вимоги до категорій.

Соціальний педагог вищої категорії має вищу освіту зі спеціальностей

«Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», дотримується вимог етичного кодексу, виявляє високий рівень професіоналізму, ініціативу, досконало володіє ефективними формами, методами організації педагогічної роботи серед дітей, молоді, батьків, забезпечує високу якість своєї праці, має власні методичні розробки, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування. Педагогічний стаж - не менше 8 років.

Соціальний педагог I категорії має вищу освіту зі спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», дотримується вимог етичного кодексу, виявляє високий рівень професійної компетентності, використовує сучасні форми, методи навчально-виховної роботи, досяг значної якості соціально-педагогічної діяльності, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування. Педагогічний стаж - не менше 5 років.

Соціальний педагог II категорії має вищу освіту зі спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», дотримується вимог етичного кодексу, достатній рівень професіоналізму, використовує сучасні форми, методи виховання, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування. Педагогічний стаж - не менше 3 років.

Соціальний педагог має вищу або середню освіту зі спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», як виняток, іншу вищу педагогічну освіту, дотримується вимог етичного кодексу, професійно компетентний, забезпечує нормативні вимоги до рівня навчально-виховної роботи у соціальному середовищі, відповідає загальним етичним та культурним вимогам до педагогічних працівників.

ТАРИФНО-КВАЛІФІКАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Соціальний педагог по роботі з дітьми-інвалідами

Посадові обов'язки. Забезпечує соціально-педагогічний патронаж дітей-інвалідів шкіл-інтернатів, спеціальних та санаторних шкіл, сприяє взаємодії навчальних закладів, сім'ї, служб у справах неповнолітніх, соціального захисту, охорони здоров'я, центрів соціальних служб для молоді, кримінальної міліції тощо державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, неурядових та громадських організацій з метою адаптації дитини з особливими потребами до вимог соціального середовища і створення умов для її благополучного розвитку.

Здійснює функції:

- діагностичну: здійснює соціально-педагогічну діагностику, вивчає особливості діяльності і спілкування особистості, особливості, міру і спрямованість впливу мікросередовища (школи, сім'ї, сусідів, груп ровесників тощо);
- організаційну: організує соціально значиму діяльність дітей і підлітків у соціальному середовищі, формує демократичну систему взаємостосунків в підлітковому середовищі, а також серед дітей і дорослих;
- прогностичну: прогнозує процес виховання по мірі розвитку особистості;
- попереджувально-профілактичну і соціально-терапевтичну: передбачає і приводить в дію юридичні, педагогічні, психологічні механізми

попередження і подолання негативних явищ, організує надання соціальної допомоги тим, хто її потребує, забезпечує захист прав дітей в суспільстві, надає допомогу в період соціального і професійного визначення особистості. Сприяє розвитку дітей з обмеженими можливостями, поліпшенню їхнього психоемоційного стану. Стимулює розвиток соціальної і економічної активності дітей-інвалідів, підприємницької ініціативи, інтелектуального, трудового потенціалу. Сприяє виявленню та розкриттю здібностей, талантів, обдарувань вихованців через їхню участь у науковій, технічній, художній творчості, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію молоді з урахуванням медико-фізіологічних та соціально-психологічних можливостей. Залучає різні установи, громадські організації, творчі спілки, окремих громадян до культурно-освітньої, профілактично-виховної, спортивно-оздоровчої та інших видів роботи. Забезпечує (надає чи організує) необхідну консультативну допомогу дітям, підліткам, які потребують піклування, їх батькам, особам, які їх замінюють. Дотримується педагогічної етики, поважає гідність особистості дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, запобігає вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам, пропагує здоровий спосіб життя, займається профілактикою правопорушень неповнолітніх тощо. Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

Повинен знати. Для вирішення соціально-педагогічних завдань повинен мати знання в обсязі вищої освіти зі спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота». Має знати вікову, педагогічну, соціальну психологію; етику, естетику, педагогічну деонтологію, основи права, екології; методологічні принципи, закономірності, зміст, методи та форми виховання; інноваційні процеси, технології освітньо-виховної роботи в навчальних закладах різних типів; особливості профілактики девіантної поведінки дітей з обмеженими можливостями різного віку, негативних явищ у підлітковому середовищі, проблеми статево-рольової соціалізації особистості дітей-інвалідів; форми і методи роботи у сімейно-побутовому середовищі, де виховується інвалід, у позашкільних закладах, спеціальних та лікувально-оздоровчих закладах, за місцем проживання; основи валеології, зміст, форми та методи організації здорового способу життя дітей-інвалідів різного віку; специфіку роботи у загальноосвітніх школах-інтернатах, спеціальних, санаторних та школах соціальної реабілітації; сучасний стан і тенденції розвитку дитячих, підліткових спілок, рухів, організацій тощо та їхній вплив на особистість; функції, права системи державних інститутів, установ, громадських організацій у галузі освіти, навчання та виховання підростаючого покоління; взагалі і дітей з особливими потребами зокрема, культурні, економічні, демографічні, екологічні особливості соціального середовища, в якому організовується робота; основи трудового законодавства України, правила охорони праці та техніки безпеки; Закон України «Про освіту», Декларацію прав людини, Конвенцію про права дитини, інші законодавчі і нормативно-правові акти та документи з питань навчання і виховання, державну мову відповідно до чинного законодавства про мови в Україні.

Повинен вміти: застосовувати професійні знання в практичній

діяльності, здійснювати і корекцію відхилень у поведінці дітей з особливими потребами; проводити профілактичну роботу з попередження їхньої девіантної поведінки, а також розробляти та організовувати програми та проекти виховної, превентивної, корекційної та реабілітаційної роботи з дітьми-інвалідами; впроваджувати масові, колективні та індивідуальні форми та методи реабілітації дітей та підлітків-інвалідів; розробляти соціальні моделі та застосовувати методи навчання, виховання та спілкування осіб з обмеженими фізичними можливостями; займатись посередницькою діяльністю в сфері виховання та соціальної допомоги; працювати в умовах неформального спілкування, сприяючи прояву ініціативи, активізації суб'єктивної позиції вихованців (клієнтів).

Повинен мати розвинені комунікативні та організаційні здібності, здатність співчувати, співпереживати; ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, на творчу педагогічну діяльність; навички проведення співбесід, інтерв'ювання, вирішення конфліктних ситуацій, проведення групових занять з дітьми та дорослими.

Кваліфікаційні вимоги до категорій.

Соціальний педагог по роботі з дітьми-інвалідами вищої категорії має вищу освіту зі спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», виявляє високий рівень професіоналізму, ініціативу, досконало володіє ефективними формами, методами організації соціально-педагогічної роботи серед дітей-інвалідів та їхніх батьків, дотримується вимог етичного кодексу, забезпечує високу якість своєї праці, має власні методичні розробки, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування. Педагогічний стаж - не менше 8 років.

Соціальний педагог по роботі з дітьми-інвалідами I категорії має вищу освіту зі спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», виявляє високий рівень професійної компетентності, використовує сучасні форми, методи навчально-виховної роботи, досяг значної якості соціально-педагогічної діяльності, дотримується вимог етичного кодексу, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування. Педагогічний стаж - не менше 5 років.

Соціальний педагог по роботі з дітьми-інвалідами II категорії має вищу освіту зі спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», достатній рівень професіоналізму, використовує сучасні форми, методи виховання дітей-інвалідів, дотримується вимог етичного кодексу, досяг вагомої якості соціально-педагогічної праці, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування, педагогічний стаж - не менше 3 років.

Соціальний педагог по роботі з дітьми-інвалідами має вищу або середню педагогічну освіту зі спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», як виняток, іншу вищу педагогічну освіту, професійно компетентний, дотримується вимог етичного кодексу, забезпечує нормативні вимоги до рівня навчально-виховної роботи у соціальному середовищі, відповідає загальним етичним та культурним вимогам до педагогічних працівників.

ПРОФЕСІЙНИЙ ПОРТРЕТ ТА СТАТУС СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА.

Професія «соціальний педагог» в Україні була введена до кваліфікаційного переліку спеціальностей у 2002 р. Соціальний педагог - спеціаліст, який зайнятий у сфері соціально-педагогічної роботи або освітньо-виховної діяльності. Він організовує взаємодію освітніх та позанавчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення в соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя в мікро соціумі дітей та молоді, їх всебічного розвитку.

Структурний і якісний аналіз цінностей соціально-педагогічної роботи, як професійної діяльності, виявляє їх комплексний характер, гуманістичну природу і сутність.

Якраз гуманістичний ідеал - самоцінність особистості - визначає зміст і призначення цієї діяльності, а її цінності тією чи іншою мірою відображають визнання гармонії суспільних і особистих інтересів, пріоритету загальнолюдських цінностей (істина, здоров'я, мир, милосердя, добро, допомога іншій людині тощо). У зв'язку з цим основним завданням соціально-педагогічної роботи є налагодження балансу між відповідальністю суспільства перед особистістю і особистості перед суспільством.

Таким чином, мета соціально-педагогічної роботи в навчальному закладі - сприяння учням успішно вирішувати власні проблеми. Засоби досягнення цієї цілі - вивільнення і розвиток ресурсів учня і його соціального оточення, здійснення необхідних соціальних змін, навчання, виховання перенавчання та самовиховання особистості.

Головною особливістю соціально-педагогічної роботи є вміння спеціаліста визначати проблеми і потреби на різних рівнях: індивідуальному, міжособистісному і суспільному.

Характер професійної діяльності вимагає від соціального педагога знайомства з широким колом питань, починаючи з організації системи освіти та соціальної роботи в цілому, діючого законодавства, основ соціології і економіки тощо, закінчуючи конкретними, прикладними знаннями. Ідея професіоналізму закладає відповідну модель і стандарт поведінки, впливає на всю організацію соціально-педагогічної роботи - від низової до глобальної.

Кваліфіковане сприяння учням у вирішенні їх проблем, що виникають в процесі засвоєння знань та соціалізації, визначає професійні особливості соціально-педагогічної роботи.

Від традиційних сфер діяльності, які пов'язані з аналізом і вирішенням проблем людей (психологія, соціологія, юриспруденція, педагогіка, інше), соціально-педагогічна робота відрізняється перш за все своїм інтегральним характером. Соціальний педагог в деякому розумінні виступає універсалом, проте його універсальність має досить чіткі предметні кордони, які визначаються змістом освітніх та виховних проблем учня і можливими шляхами їх вирішення. У зв'язку з цим, маємо ще одну принципову особливість соціальної педагогіки як професії - прикордонний характер. Зміст цієї роботи акумулює в собі елементи суміжних професій, що взаємозбагачує їх інформацією, інструментарієм, технологіями.

Соціальний педагог сприймає учня як цілісного індивіда, в поєднанні

його різних сторін, в той час як суміжні спеціалісти підходять до вирішення проблеми лише зі своєї сторони. Цілісне бачення учня дозволяє урівноважити тенденцію його часткової «репрезентації» в окремих науках і професіях. Ціннісна спрямованість дії соціального педагога будується на принципі: «Від людини, як найвищої цінності - до цінностей професійних».

Важливою особливістю соціально-педагогічної роботи, як професії, чого не існує в жодній із суміжних сфер діяльності, виступає її посередницький характер.

Соціально-педагогічну роботу не можливо уявити без елемента посередника, причому, цей елемент виступає не як периферійний, а як центральний. Посередницький характер соціальної педагогіки - наслідок її інтегрованості, спрямованості на цілісність людини і орієнтації на життєві проблеми реальних дітей та молоді. Необхідність посередництва між учнем і різноманітними соціальними структурами виникає тоді, коли перший не може самостійно реалізувати свої права і можливості. В самому загальному вигляді соціальний педагог виступає посередником між учнем і соціумом. Він сприяє, з одного боку - ефективній його адаптації в оточуючому виховному та соціальному середовищі, з іншого - гуманізації цього середовища.

При більш детальному аналізі посередника можна виділити декілька напрямків його здійснення:

1. між учнем і різноманітними структурами та установами;
2. між учнем та викладачами або вихователями;
3. між дитиною та батьками;
4. між учнем та іншими спеціалістами, які залучаються до вирішення виховних та навчальних проблем учня (тренери, керівники гуртків тощо);
5. між учнем та різними групами ровесників, молодіжними групами, тощо.

Ефективне здійснення посередницьких функцій можливе при виконанні соціальним педагогом певних умов:

1. розумінням соціальним педагогом проблем учня, його здатності до «вростання» в зміст проблеми дитини;
2. здатністю соціального педагога до адекватного представлення і вираження (репрезентації) проблем учня;
3. знаннями про наявність соціальних ресурсів, які є у різних закладах та установах, що займаються проблемами дітей та молоді;
4. знаннями інструментальних можливостей суміжних професій, представники яких залучаються до участі у вирішенні проблем учня;
5. наявністю спільної мови, що забезпечує взаєморозуміння різних спеціалістів та їх ефективне співробітництво;
6. довірою соціальному педагогу як з боку учня так і тих з ким у нього виникли проблеми, що досягається завдяки його професіоналізму і бездоганною роботою.

Навчальному закладу властиві три провідні напрямки роботи - управління навчальним процесом, участь у вихованні дітей та молоді, організація виховного середовища. Відповідно до цих напрямків будується діяльність будь-якого спеціаліста навчально-виховного закладу, з акцентом на один із них, в залежності від професійної специфіки. Тому і в діяльності соціального педагога можуть бути виділені три аспекти:

- участь в управлінні навчальним закладом;
- участь у виховному процесі;
- участь в організації виховного середовища.

Кожний із даних аспектів визначає конкретні напрямки роботи соціального педагога.

1. Участь в управлінні

Участь в управлінні навчальним закладом соціальний педагог здійснює за трьома основними напрямками:

1) консультивання адміністрації дана діяльність передбачає:

- проведення соціологічних і соціально-педагогічних досліджень в педагогічному, учнівському, батьківському колективах. Результати таких досліджень мають забезпечувати прийняття адекватних управлінських рішень;

- участь у вирішенні конфліктів. Практична робота засвідчує, що рівень конфліктності у взаємодії навчального закладу з учнями та батьками досить часто перевищує бажаний рівень, так як у більшості випадків конфлікти обумовлені нерозумінням соціальних причин, що викликають напруженість.

2) методична робота

Методична робота є складовою частиною роботи будь-якого педагогічного працівника. В межах цієї роботи соціальний педагог.

- проводить заняття з учителями, під час яких відбувається навчання прийомам соціометричного контролю за міжособистісною атмосферою в класі, групі; надається допомога в діагностиці факторів ризику (відчужені, бойкотовані учні); сприяння ефективному розподілу ролей в учнівському колективі з метою компенсації негативного впливу соціальної стихії, інше;

- участь в роботі педагогічних консиліумів (педрада, батьківські збори, інше).

3) взаємодія з різноманітними закладами

Даний напрямок діяльності соціального педагога включає:

- участь від імені навчального закладу в роботі місцевих органів влади і самоуправління з питань соціального розвитку л вирішення соціально-педагогічних проблем та участь в розробці і обговоренні регіональних і місцевих соціальних програм і проектів;

- взаємодія з органами управління освітою, соціального захисту, охорони здоров'я, комісіями у справах неповнолітніх тощо для вирішення соціально-педагогічних проблем;

- співпраця з громадськими та іншими організаціями, які можуть впливати на вирішення тих або інших соціально-педагогічних проблем.

2. Участь у виховному процесі

Даний напрямок діяльності передбачає два основні шляхи:

1) моніторинг навчально-виховного закладу, який забезпечує виявлення і діагностування соціально-педагогічних проблем та включає поточне спостереження за загальним станом справ в навчальному закладі, класних колективах та групах, за взаємовідносинами між вчителями, учнями, батьками тощо. Моніторинг забезпечує аналіз та прогнозування конкретних соціально-

педагогічних проблем.

2) соціально-педагогічна реабілітація. Даний напрямок є провідним в діяльності соціального педагога. Він вимагає індивідуальної роботи з конкретним учнем, де від соціального педагога очікують найбільших успіхів. Цей напрямок реалізується в різних видах діяльності:

- соціально-педагогічна підтримка здійснюється у співробітництві з органами місцевого управління самоврядування і різними відомчими установами, які мають необхідні повноваження для влаштування дитини і засоби на її утримання, а також з громадськістю, в розпорядженні якої є різноманітні фонди і кадрові ресурси. В сукупності це дозволяє вилучати неповнолітніх із важкого або загрозливого становища, направляти в притулок, передавати в прийомну сім'ю або інтернат. А якщо надія на оздоровлення обстановки в сім'ї не втрачена - включати батьків в різні реабілітаційні програми; .

- соціальний контроль (реалізується функція навчального закладу як одного із суб'єктів системи профілактики дитячої бездоглядності і правопорушень) здійснюється у взаємодії з комісією у справах неповнолітніх та захисту їхніх прав. Цей напрямок діяльності передбачає певний позитивний вплив з боку навчального закладу на прилеглий мікрорайон, протидію субкультурам маргінальної орієнтації, які все активніше залучають в свою сферу неповнолітніх;

- педагогічна реабілітація, що являє собою соціальну підтримку всередині навчально-виховного процесу. Вона передбачає, з однієї сторони, пошук засобів на додаткові заняття з учнями, з іншої - покращення соціально-психологічного статусу неуспішної дитини. При цьому соціальний педагог виступає захисником особистості учня в колективі. Віл символізує гуманізм колективу, виступає захисником відчужених та відторгнених дітей. Діючи на грані стихійних та організованих сил в учнівському колективі або групі, соціальний педагог полегшує тиск на слабого і залучає „невдах" до корпоративного духу навчального закладу;

- психопрофілактика, спрямована на виявлення учнів, дезадаптація яких пов'язана з обмеженими можливостями їхнього здоров'я. Такі діти мають стояти на окремому обліку. У цьому випадку обов'язковим є співробітництво із шкільним психологом та дитячим лікарем. Завдання соціального педагога в роботі з даною категорією учнів - своєчасно взяти їх на контроль, розробити і затвердити план реабілітаційних заходів, проконтролювати хід їх реалізації.

3. Участь в організації виховного середовища

Даний напрямок діяльності передбачає три обов'язкові компоненти роботи соціального педагога:

1) супровід дитини в сім'ї. Взаємодія з сім'єю потребує від соціального педагога надзвичайної делікатності та такту. Разом із тим, він не може ігнорувати факти неблагополучної внутрішньо сімейної обстановки. В цьому випадку нерідко поведінка батьків не носить антисуспільного характеру і не дає підстав для втручання правоохоронних органів. Тому соціальний педагог має брати на себе відповідальну ініціативу для вирішення внутрішньо сімейних соціально-педагогічних проблем з метою захисту інтересів та прав дитини.

2) робота із соціальним середовищем учня. Даний вид діяльності передбачає вивчення і роботу з різноманітними неформальними об'єднаннями та трусами дітей та молоді в мікрорайоні навчального закладу, населеного пункту. Знання проблем неформального життя учнів допомагає в значній мірі керувати процесом виховання і запобігати конфліктам, які «занесені ззовні» до навчального закладу.

3) участь в роботі батьківського комітету. Взаємодія з громадськими органами самоврядування школи - батьківським комітетом, опікунською радою та інше - входить в завдання соціального педагога за багатьма напрямками його роботи. Дані об'єднання не наділяються адміністративними повноваженнями і ефективно можуть бути використані для формування виховних завдань навчального закладу, для вирішення конфліктних ситуацій між учнями і вчителями, для формування здорового соціально-педагогічного клімату в навчальному закладі.

Таким чином, соціальний педагог в навчальному закладі має доволі широкий діапазон обов'язків.

Учням та їхнім батькам він надає наступні види соціальних послуг:

- допомагає в адаптації дітей при вступі до школи, в переході із однієї ступені навчального закладу до іншої та при випуску з навчального закладу;
- попереджує конфлікти, які можуть виникнути в учнівському колективі; допомагає у вирішенні конфліктних ситуацій на ранній стадії та запобігає розвиткові більш складніших проблем; допомагає учням у формуванні навичок вирішення та подолання кризових станів; навчає соціальним навичкам;
- виступає посередником між навчальним закладом та сім'єю: допомагає батькам і вчителям зрозуміти інтереси і потреби дітей в отриманні освіти і віднайти способи їх задоволення в навчальному закладі; допомагає визначити індивідуальні навчальні програми для дітей, які цього потребують (наприклад, навчання вдома);
- виступає посередником між батьками і вчительським колективом, спонукає батьків до активної участі в житті навчального закладу, доводять до відома адміністрації і педколективу необхідну інформацію про становище в сім'ях учнів, які потребують соціально-педагогічної підтримки;
- слідує за відвідуванням учнями навчального закладу, допомагає їм у подоланні причин, що призводять до пропусків занять;
- попереджує і понижує негативний вплив факторів ризику на дітей.

Разом із педколективом навчального закладу соціальний педагог:

- приймає участь в педрадах, батьківських зборах та інших нарадах, що стосуються соціально-педагогічного життя навчального закладу;
- проводить консультації з вчителями та іншими працівниками навчального закладу з різних соціально-педагогічних проблем з метою сприяння покращенню умов життя та навчання учнів;
- організовує співробітництво з учителями та іншими спеціалістами школи (психолог, дефектолог, лікар) при розробці індивідуальної стратегії і тактики допомоги дезадаптованим учням;
- надає допомогу в оцінці та аналізі дисциплінарних порушень учнів, інше.

До посадових обов'язків соціального педагога входять також турбота про дітей, які за певних причин не відвідують школу; надання допомоги та підтримки батькам при переведенні дитини в інший навчальний заклад; захист прав дітей, які є представниками національних меншин; виявлення дітей, які незаконно зайняті на роботі в навчальний час і вирішення питання їхньої освіти; сприяння дітям та батькам в отриманні гарантованих їм пільг; організація різноманітних благодійних акцій тощо.

Сьогоднішні учні зіткаються з багатьма соціальними, економічними, особистісними проблемами, які часто негативно впливають на процес їхнього соціального і громадського становлення. Колектив навчального закладу повинен комплексно вирішувати проблеми учня. Роль соціального педагога в цій справі досить вагома.

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Основними функціями соціального педагога в навчальних закладах є:

діагностична - вивчення та оцінювання особливостей діяльності особистості, мікро колективу (класу чи референтної групи), шкільного колективу в цілому, неформальних молодіжних об'єднань; спрямованості впливу мікро середовища, особливостей сім'ї та сімейного виховання, позитивних сил в мікрорайоні та джерел негативного впливу на дітей та підлітків;

прогностична - прогнозування на основі спостережень та досліджень посилення негативних чи позитивних сторін соціальної ситуації, що впливає на розвиток особистості чи групи; прогнозування і програмування процесів соціального розвитку мікрорайону і конкретного мікро соціуму, діяльності тих інститутів, які беруть участь у соціальному формуванні особистості;

консультативна - надання порад, рекомендацій учням, батькам, вчителям та Іншим особам, які звертаються до соціального педагога;

захисна - забезпечення дотримання норм охорони та захисту прав дітей і підлітків, представлення їхніх інтересів у різноманітних інстанціях (службі у справах неповнолітніх, міліції, суді тощо);

організаторська - забезпечення змістовного дозвілля дітей та підлітків у школі та соціальному середовищі, залучення сім'ї та представників громадськості до соціально-педагогічного процесу в навчальному закладі;

попереджувально-профілактична та соціально-терапевтична - передбачення і приведення до дії механізми запобігання й подолання негативних впливів у соціально-правовому, юридичному та психологічному плані; організація соціотерапевтичної допомоги, забезпечення захисту прав учня у суспільстві, допомога підліткам і молоді в період соціального і професійного визначення.

Специфіка функцій соціального педагога потребує безперервного самовдосконалення, широкої поінформованості, обізнаності, ерудиції, глибоких спеціальних знань, Він мусить бути цікавим для оточення. Соціальний педагог сприяє педагогізації середовища, активізує соціально-культурні та соціально-педагогічні функції суспільства, сім'ї, кожної конкретної особистості.

На відміну від звичайного педагога у навчальному закладі, в роботі соціального педагога першорядну роль відіграє не навчальна, а, передусім,

виховна функція, функція соціальної допомоги і захисту. Соціальні педагоги покликані сприяти саморозвиткові особистості.

На основі цих функцій виокремлюють такі основні напрями професійної діяльності соціального педагога в загальноосвітніх закладах:

- вивчення соціально-психологічних особливостей особистості та соціально-педагогічного впливу мікросередовища на вихованців шляхом спостереження, бесід, опитування експертів, інтерв'ювання, тестування, аналізу документів; організація соціально-педагогічної взаємодії з особистістю, яка потребує допомоги, що забезпечується підтримкою дітей із проблемних сімей, спонуканням особистості до самоорганізації та самостійності, сприянням особистості у вирішенні її проблем; співробітництво з сім'єю, школою та громадою;

- соціально-психологічна допомога та підтримка особистості в кризових ситуаціях здійснюється шляхом з'ясування проблеми, обговорення шляхів її вирішення, розробки плану дій, допомоги в організації виходу з проблеми, координації зусиль найближчого оточення особистості, створення груп підтримки тощо;

- корекція стосунків, способів соціальної дії, посередництво в творчому розвитку особи і групи можуть бути реалізовані при моделюванні ситуацій, які сприятимуть оволодінню підлітками новим досвідом, допомозі в розблокуванні позитивних емоцій, створенні ситуації успіху, зміні уявлень вихованця про своє «Я», підтримці ініціатив окремого учня чи групи, створенні умов для творчості.

Відповідно до напрямків діяльності соціального педагога розрізняють такі основні види професійної діяльності:

- правоохоронна (пропедевтика правопорушень, соціальна підтримка різних категорій населення, соціально-реабілітаційна діяльність);
- психологічна (консультативно-посередницька, охорона здоров'я і пропаганда здорового способу життя, медико-реабілітаційна допомога);
- культурно-дозвільна (організація діяльності дітей, молоді, сімейно-сусідських осередків, культурно-освітня робота за місцем проживання, організація фізкультурно-оздоровчого та культурного відпочинку, соціальна анімація).

Відповідно до концепції реформування загальноосвітньої ніколи Міністерство освіти і науки України ставить перед практичними психологами та соціальними педагогами (лист Міністерства освіти і науки України від 02.08.2001 р. № 1/9-272 «Про особливості діяльності практичних психологів (соціальних педагогів) загальноосвітніх навчальних закладів») такі завдання:

1. Здійснювати психологічний супровід розвитку дітей та учнівської молоді:

- визначення психологічної готовності дітей до навчання в школі (діагностика і методичне забезпечення корекційно-розвивальної роботи з дітьми, які виявились невідготовленими до шкільного життя);
- первинне обстеження при комплектуванні перших класів (виявлення дітей з низьким рівнем розвитку пізнавальних процесів, затримкою психічного розвитку, вадами розумового розвитку; виявлення дітей, які потребують корекційно-відновлювальної або розвивальної роботи);
- визначення рівня індивідуальних вимог до дитини, доцільних на початку

навчання);

- психологічний супровід процесу пристосування першокласників до шкільного життя (виявлення дітей, які мають труднощі в адаптаційний період; індивідуальна психодіагностика для визначення причин труднощів адаптації; консультування вчителів, батьків з питань індивідуального підходу в роботі з такою категорією дітей; проведення психогігієнічних занять в класах, з окремими групами дітей);
- профілактика дезадаптації учнів під час переходу з початкової до середньої школи (виявлення можливої «групи ризику» дезадаптації учнів, які стикаються з труднощами в навчанні, поведінці, ознаки емоційних розладів, які займають в класі позицію «відторгнутих»; визначення причин труднощів і розробка шляхів їх подолання);
- робота з обдарованими дітьми та дітьми з творчими здібностями (психодіагностика дітей з високим інтелектуальним потенціалом; виявлення обдарованих і талановитих дітей; індивідуальні психологічні консультації для таких дітей і їх батьків; групова робота по розвитку комунікативних навичок, креативності);
- психологічний супровід розвитку підлітків (діагностика особистісних рис та якостей, особливостей характеру; стимулювання саморозвитку та самовиховання; консультування з особистісних проблем; тематичні бесіди, навчальні заняття, тренінги; психологічна допомога в кризових ситуаціях);
- допомога психолога в професійному самовизначенні старшокласників (групова діагностика професійних нахилів, інтересів, здібностей; профорієнтаційні бесіди та ігри; індивідуальні психологічні консультації з проблем професійного вибору);
- робота з учнями старшого шкільного віку (виявлення психологічної готовності до «дорослого» життя; діагностика варіантів особистісного самовизначення; допомога у вирішенні проблеми минулого, теперішнього, майбутнього; індивідуальна і групова робота з педагогами, батьками з проблем неблагополуччя старшокласників, пошуку розуміння у спілкуванні, проведення виховних заходів).

2. Брати участь у виховній роботі загальноосвітнього навчального закладу:

- допомога у налагодженні шкільної дисципліни (консультування педагогів щодо використання ефективних методів стимулювання відповідної поведінки учнів; групова психокорекційна робота з формування навичок саморегуляції; психологічна просвіта з питань індивідуального підходу до дитини);
- запобігання конфліктам в учнівських колективах (соціометричні дослідження в класах, визначення структури взаємовідносин, розподіл ролей; консультування класних керівників (кураторів) за результатами дослідження; спеціальні заняття з учнями для розвитку навичок конструктивного розв'язання конфліктів);
- виявлення дітей «групи ризику» у початковій школі (скринінгові психодіагностичні обстеження з метою виявлення дітей, які мають труднощі в навчанні, поведінці, емоційні розлади; індивідуальна психодіагностика з визначення причин труднощів; координація дій учителя, батьків,

вихователів ГПД; індивідуальна психокорекційна робота; своєчасне направлення дітей до логопеда, психіатра, психотерапевта, психолого-медико-педагогічної консультації (ПМПК) тощо);

- допомога вихователям ГПД у створенні стабільної ситуації розвитку дитини (доброзичливе ставлення, формування почуттів і навичок, індивідуальний підхід, організація дитячого колективу, фізичний, розумовий, духовний розвиток особистості);
- робота з підлітками «групи ризику» (психологічна діагностика важковиховуваності та акцентуацій характеру; розробка програми педагогічної і психологічної корекції неадекватної поведінки підлітків; індивідуальна психокорекція емоційно-вольової сфери, допомога у подоланні психотравмуючих ситуацій; розробка конструктивних поведінкових стратегій щодо подолання труднощів; соціально-педагогічний патронат);
- профілактика правопорушень серед неповнолітніх (з'ясування мотивів девіантної поведінки; індивідуальні бесіди, обговорення ситуації в групі чи класному колективі; психокорекція; проведення консультацій з педагогами і батьками з вибору відповідних виховних заходів);
- орієнтація учнів на здоровий спосіб життя (профілактика тютюнокуріння, алкоголізму, наркоманії, віл-інфекції, СНІДу: викладання курсу «Валеологія», викладання окремих розділів курсу «Основи безпеки життєдіяльності»; застосування психокорекційних програм; тренінги з розвитку навичок прийняття рішень, захисту від тиску з боку однолітків);
- попередження суїцидальної поведінки дітей та підлітків (соціометричні дослідження в дитячих колективах; попередня діагностика факторів ризику; перша психологічна допомога при загрозі суїциду; корекційно-відновлювальна робота; формування позитивного психологічного клімату в учнівському колективі; психологічне консультування педагогів класних керівників (кураторів), батьків тощо).

3. Проводити роботу з оптимізації навчально-виховного процесу:

- виявлення дітей, які потребують спеціального корекційного навчання (виявлення із числа стійко невстигаючих учнів з вадами розвитку; оформлення документів і направлення на обстеження до відповідної ПМПК; методичне забезпечення корекційно-відновлювальної і розвивальної роботи з цією категорією дітей та відстеження динаміки їх розвитку);
- психологічне забезпечення диференційованого навчання учнів (психологічна діагностика успішності навчання, емоційного ставлення учнів до навчального закладу, нервово-психічного стану, рівня інтелектуального потенціалу, здібностей; допомога вчителям у визначенні індивідуального підходу до навчання і виховання учнів; проведення групових психокорекційних занять у класі);
- пошук шляхів оптимізації навчально-виховного процесу (психологічний аналіз уроків; допомога педагогам у підготовці розвиваючих завдань для розвитку пам'яті, уваги, мислення, уяви, творчих здібностей учнів; психологічна просвіта: навчальна мотивація і методи підвищення пізнавальної активності учнів, введення розвиваючого компонента в навчальну діяльність);

- психологічна підтримка вчителя (психологічне консультування особистісних проблем, взаємовідносин в сім'ї і колективі; психологічна підтримка у складних життєвих ситуаціях; організація і проведення сеансів психологічної релаксації, навчання прийомам саморегуляції і аутотренінгу; психологічні тренінги: особистісного росту, позитивного мислення, подолання конфліктів);
- участь у прийнятті ефективних управлінських рішень (вивчення структури комунікацій та інформаційних каналів; допомога адміністрації навчального закладу в попередженні та урегулюванні конфліктів; психологічна експертиза педагогічних новацій; учнівське самоврядування);
- гуманізація та демократизація навчально-виховного процесу (просвіта педагогів з питань гуманістичної психології: «ситуація очима дитини», комунікативна компетентність, попередження психологічного насильства; методи підтримки дисципліни, навички конструктивних переговорів; участь у розробці навчальних програм).

Перелічені види роботи практичного психолога та соціального педагога можуть доповнюватися пріоритетними для кожного загальноосвітнього навчального закладу напрямками, а також специфічними завданнями, виходячи із конкретних запитів педагогічного колективу. Наприклад, робота з хворими дітьми, дітьми, потерпілими внаслідок аварії на ЧАЕС, які зазнали насильства, схильними до суїцидальної поведінки тощо.

Соціальний педагог загальноосвітнього навчального закладу також бере участь у розробці і впровадженні заходів, спрямованих на реалізацію національних, державних, комплексних, галузевих (регіональних, місцевих) програм.

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Соціальному педагогу необхідно мати достатню інформацію про різні суб'єкти соціально-педагогічної діяльності.

Існує ціла низка проблем місцевого рівня без знання яких соціальний педагог не зможе ефективно виконувати свої посадові обов'язки. Для оптимізації своєї діяльності соціальний педагог повинен:

- з'ясувати для себе структуру об'єктивних потреб у здійсненні соціально-педагогічної діяльності в навчальному закладі мікрорайону;
- ознайомитися з міською/районною соціально-педагогічною концепцією;
- уточнити вимоги до завдань і характеру діяльності соціального педагога з боку органів управління освітою;
- ознайомитися з прийнятою системою оцінки ефективності соціально-педагогічної діяльності в закладах освіти мікрорайону;
- ознайомитися з моделями діяльності соціального педагога в різних закладах освіти;
- вивчити структуру функціонування і управління соціально-педагогічною системою міста/району.

Відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» та Загального Положення «Про центри соціальних служб для молоді», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.10.2002 р. № 1291 «Про розвиток центрів соціальних служб для молоді», визначено

центри соціальних служб для молоді (ЦССМ) як спеціальні заклади, уповноважені державою брати участь у реалізації державної молодіжної політики шляхом проведення соціальної роботи з дітьми та молоддю.

ЦССМ надають дітям та молоді безкоштовні соціальні послуги, а саме, психолого-педагогічні, соціально-педагогічні, соціально-психологічні, соціально-економічні, юридичні, інформаційні та соціальну допомогу, як власними (в першу чергу), так і залученими фахівцями відповідного професійного спрямування. Вони здійснюють свою діяльність на підставі єдиних нормативно-правових актів, стандартів і нормативів здійснення соціальної роботи з дітьми та молоддю, інформаційних, організаційних, методичних та методологічних стандартів.

Діяльність центрів соціальних служб для молоді щодо надання соціальних послуг дітям, молоді та сім'ям здійснюється за двома напрямками: соціальна робота та управління соціальною роботою.

Соціальна робота центрів соціальних служб для молоді на загально визначених гуманістичних, демократичних і правових засадах. Основними принципами їхньої діяльності є законність, дотримання і захист прав людини, диференційність, системність, індивідуальний підхід, доступність, конфіденційність у соціальній роботі, відповідальність центрів соціальних служб для молоді за дотримання етичних та правових норм, добровільність у прийнятті послуг та допомоги.

Центри соціальних служб для молоді здійснюють соціальну роботу за видами:

- соціальне обслуговування - спрямоване на задоволення потреб, що виникають у процесі життєдіяльності, що забезпечує гармонійний та різнобічний розвиток дітей, молоді та сімей шляхом надання різноманітних соціальних послуг;
- соціальний супровід - спрямований на здійснення соціальної допомоги, опіки та патронажу соціально незахищених категорій дітей, молоді та сімей з метою подолання життєвих труднощів, збереження і підвищення їхнього соціального статусу;
- соціальна профілактика - спрямована на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення та запобігання будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей, молоді та сімей;
- соціальна реабілітація - спрямована на відновлення морального, психічного та фізичного стану дітей, молоді та сімей, їхніх соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність із загально визначеними суспільними правилами і нормами.

Соціальне обслуговування молоді здійснюється шляхом надання їй соціальних послуг (психологічних, соціально-медичних, соціально-економічних, юридичних та інформаційних). При цьому під соціальними послугами розуміється комплекс дій що надає допомогу особистості чи окремим групам осіб щодо забезпечення та покращення умов їх життєдіяльності.

Центри соціальних служб для молоді надають:

- психологічні послуги - це робота, спрямована на надання консультативних

послуг з питань поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики з метою вивчення соціально-психологічних характеристик особистості та групи, проведення терапевтичних сеансів з метою психокорекції або психологічної реабілітації людини, надання методичних поради батькам;

- соціально-педагогічні послуги - це робота, спрямована на виявлення інтересів і потреб людей у різних видах діяльності і залучення до роботи з ними різноманітних закладів, товариств та зацікавлених осіб;
- соціально-економічні послуги - це робота, спрямована на задоволення матеріальних інтересів і потреб малозабезпечених верств населення одноразовими компенсаціями натуральною та грошовою допомогою, здійснення соціально-побутової о патронажу з метою покращення житлових умов клієнтів та забезпечення їх нормального побуту;
- юридичні послуги - це робота, спрямована на надання консультативних послуг клієнту з питань чинного законодавства (оформлення документів, адвокатська допомога тощо), захист його прав та інтересів, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності до осіб, які прямо чи опосередковано здійснюють протиправні дії відносно клієнта;
- соціально-медичні послуги - це робота щодо здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникнення та розвитку можливих органічних розладів у окремих індивідуумів та у «групах ризику»; забезпечення підтримки і захисту нормального рівня життя і здоров'я людей; сприяння досягненню поставлених ними цілей і розкриттю внутрішнього потенціалу (профілактика девіантності, формування здорового способу життя, викоренення джерел стресу людини із зовнішнього середовища, створення умов для надбання клієнтом досвіду розв'язання потенційних та існуючих проблем тощо);
- інформаційні послуги - це робота, спрямована на надання клієнтам інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги), розповсюдження серед населення просвітницьких знань (просвітницькі послуги);
- поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг з метою створення попиту на них формування певних уявлень та ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги).

Послуги, що надаються центрами соціальних служб для молоді, є державними послугами і здійснюються на безоплатній основі. Послуги можуть надаватися центрами соціальних служб для молоді на компенсаційній основі. Перелік таких послуг затверджується Кабінетом Міністрів України. Система центрів соціальних служб для молоді складається з центрів державного, регіонального та місцевого рівня. На державному рівні функціонує Український державний центр соціальних служб для молоді. УДЦССМ створюється відповідним вищим органом державної виконавчої влади. На регіональному рівні в Україні діють 27 регіональних ЦССМ (відповідно до територіально-адміністративно поділу України) Республіканський центр соціальних служб для молоді (АР Крим), 24 обласні, Київський та Севастопольський міський ЦССМ.

Центри регіонального рівня створюються відповідно за рішенням ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та належать до сфери їх управління. На місцевому рівні в кожному регіоні України діють: районні, міські та районні у містах центри ССМ.

Усе це в сукупності дозволяє здійснювати соціальну роботу за основними напрямками, які реалізуються соціальними службами для молоді:

1. Соціальна підтримка різних категорій сімей.
2. Соціальне становлення жіночої молоді.
3. Соціальна підтримка дітей та молоді з особливими потребами.
4. Соціальна підтримка дітей-сиріт та дітей, які залишилися, без піклування батьків.
5. Профілактика алкоголізму та наркоманії.
6. Профілактика ВІЛ/СНІДу та венеричних захворювань.
7. Профілактика правопорушень.
8. Сприяння працевлаштуванню.
9. Правова освіта молоді.
10. Сприяння розвитку творчої, обдарованої молоді.
11. Соціальна підтримка неповнолітніх та молоді, які повернулися з місць позбавлення волі.
12. Соціальна підтримка військовозобов'язаної молоді.

Основними завданнями соціальних служб для молоді відповідно до Типового положення визначились:

- реалізація державної молодіжної політики щодо соціального становлення та розвитку молоді;
- подання інформаційної, правової, психолого-педагогічної, медичної та інших форм допомоги молоді;
- проведення необхідних заходів з метою попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі;
- здійснення соціальної опіки окремих категорій молоді, зокрема інвалідів і сиріт; встановлення та зміцнення зв'язків з соціальними службами для молоді за кордоном, інтеграція в міжнародну систему соціальної роботи з молоддю.

Відповідно до покладених завдань соціальні служби для молоді повинні здійснювати такі функції:

- розробляти і реалізувати разом з органами державного управління у справах молоді програми соціального обслуговування та соціальної допомоги молоді;
- інформувати молодь з питань праці, навчання, дозвілля та відпочинку, діяльності соціальних служб;
- проводити юридичне консультування з питань молодіжного законодавства, прав і обов'язків молодих людей в різних сферах їх життєдіяльності;
- представляти інтереси молодих людей при розгляді на підприємствах, в установах і організаціях питань, що стосуються реалізації прав молоді;
- в разі необхідності у встановленому порядку оскаржують у суді неправомірні рішення державних або громадських органів, дії посадових

- осіб щодо молодих громадян;
- створювати «телефон довіри», проводять соціально-психологічне консультування, психокорекцію та психотренінг з підлітками, молоддю та молодими сім'ями;
 - проводити медичне консультування з питань подолання алкогольної та наркологічної залежності, шкідливих звичок, поліпшення сімейно-шлюбних стосунків й утвердження здорового способу життя;
 - вживати необхідних заходів для організації соціально вагомої діяльності підлітків і молоді, їх змістовного дозвілля та відпочинку, що сприяє попередженню та подоланню негативних явищ у молодіжному середовищі;
 - разом із заінтересованими організаціями створювати соціально-реабілітаційні центри для інвалідів та інших категорій молоді;
 - організовувати молодіжні агентства та бюро сприяння працевлаштуванню молоді, яка навчається, а також надають послуги, пов'язані з профорієнтацією та підготовкою до роботи за новою професією;
 - надавати разову матеріальну допомогу молодим людям, які її потребують, на умовах, визначених Міністерством у справах молоді і спорту за узгодженням з відповідними міністерствами і відомствами;
 - разом з відповідними міністерствами і відомствами, вищими навчальними закладами організовувати підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації спеціалістів соціальних служб для молоді;
 - систематично проводити соціологічні дослідження, вивчати статистичні та інформаційні матеріали щодо соціально-економічного становища молоді;
 - готувати пропозиції органам державного управління у справах молоді з питань вирішення актуальних молодіжних проблем, запобігання негативним тенденціям у молодіжному середовищі;
 - надавати інформаційні послуги підприємствам, установам та організаціям незалежно від їх підпорядкування та форм власності щодо соціально-економічного становища молоді, форм і методів соціальної роботи з молоддю;
 - вивчати та поширювати передовий досвід роботи у сфері соціального обслуговування та соціальної допомоги молоді;
 - організовувати стажування спеціалістів соціальних служб за кордоном;
 - разом із заінтересованими організаціями та установами проводити науково-практичні конференції, семінари, прес-конференції, видають інформаційно-методичну літературу.

ПОСАДОВА ІНСТРУКЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ (Зразок)

1. Загальні положення

1.1 Інструкція розроблена на основі Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про дошкільну освіту», «Положення про психологічну службу системи освіти України»,

затвердженого наказом Міністерства освіти України від 03.05.1999 р. № 127, «Типового положення про центри практичної психології і соціальної роботи», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 15.08.2000 р. № 386 та інших нормативно-правових документів.

1.2. Соціальний педагог повинен мати спеціальну освіту, мінімальний освітньо-кваліфікаційний рівень - бакалавр.

1.3. Соціальний педагог адміністративно підпорядковується безпосередньо директору навчального закладу, методично - районному (міському) центру практичної психології і соціальної роботи або методисту методичного кабінету, який відповідає за психологічну службу.

1.4. У своїй діяльності соціальний педагог керується Конституцією України, Конвенцією ООН про права дитини, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, рішеннями відповідних органів виконавчої влади, Етичним кодексом спеціалістів із соціальної роботи, методичними рекомендаціями Українського науково-методичного, обласного, районного центру практичної психології і соціальної роботи, а також Статутом, нормативно-правовими актами навчального закладу, трудовою угодою, цією інструкцією.

2. Функції

2.1. Здійснює посередництво між основними навчально-виховними установами, сім'єю, трудовими колективами, громадськістю.

2.2. Організовує взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу з метою створення умов для всебічного розвитку дітей і підлітків.

2.3. Сприяє участі вихованців у науковій, технологічній, художній творчості, спортивній, суспільно-корисній діяльності, виявленню задатків, обдарувань, розкриттю здібностей, талантів.

2.4. Дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнівської молоді.

2.5. Залучає до культурно-освітньої, профілактично-виховної, спортивно-оздоровчої творчої роботи різні установи, громадські організації, творчі спілки, окремих громадян.

2.6. Впливає на подолання особистісних, міжособистісних, внутрішньо сімейних конфліктів.

2.7. Надає консультативну соціальну, психологічно-педагогічну допомогу дітям і підліткам, групам соціального ризику, дітям, які потребують піклування тощо.

2.8. Здійснює соціальний супровід неповнолітніх дітей з девіантною поведінкою та соціальну адаптацію їх сімей.

3. Посадові обов'язки

3.1 Соціальний педагог навчального закладу виконує свої функціональні обов'язки на високому професійному рівні, виходячи з завдань освітньої політики Міністерства освіти і науки України.

3.2 Керується в роботі Етичним кодексом спеціалістів із соціальної роботи. Зберігає професійну таємницю, не поширює відомостей, отриманих у процесі діагностики, консультування тощо, якщо це може завдати шкоду дитині чи її оточенню. Конфіденційну інформацію про клієнта соціальний педагог має надавати виключно з дозволу керівника

- районного (міського) центру практичної психології і соціальної роботи.
- 3.3. Соціальний педагог дотримується професійної етики, поважає гідність дитини (клієнта), захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства.
 - 3.4. Будує свою діяльність на основі доброзичливості, довіри, у тісній співпраці з усіма учасниками навчально-виховного процесу.
 - 3.5. Пропагує здоровий спосіб життя, підвищує рівень соціальної обізнаності педагогічних працівників та батьків.
 - 3.6. Використовує в своїй професійній діяльності виключно методики, технології, методи, що пройшли соціально-психологічну експертизу в обласному (районному) центрі практичної психології і соціальної роботи.
 - 3.7. Бере участь в роботі педагогічної ради школи, нарадах тощо.
 - 3.8. Подає статистичні звіти про роботу в міський (районний) центр практичної психології і соціальної роботи або методисту, який відповідає за психологічну службу.

4. Права.

- 4.1. Соціальний педагог навчального закладу за своїм статусом належить до педагогічних працівників і, відповідно до чинного законодавства, користується всіма правилами і гарантіями передбаченими для них.
- 4.2. Соціальний педагог має право на методичний день (8 годин) для консультацій в міському, районному або обласному центрі практичної психології і соціальної роботи з метою підвищення свого професійного рівня.
- 4.3. Соціальний педагог має право на окреме, спеціально обладнане приміщення для проведення діагностичної, консультативної, розвивальної та корекційної роботи.
- 4.4. З метою розв'язання конфліктних випадків соціальний педагог має право подати звернення до міського, районного або обласного центру практичної психології і соціальної роботи на предмет експертизи та супервізії своєї професійної діяльності.

5. Відповідальність

- 5.1. За невиконання або неякісне виконання правші внутрішнього розпорядку навчального закладу, посадових обов'язків без поважних причин, встановлених даною Інструкцією, у тому числі за невикористання наданих йому прав, соціальний педагог несе дисциплінарну відповідальність у порядку, визначеному трудовим законодавством.
- 5.2. За нанесення учасникам навчально-виховного процесу збитків в результаті виконання (не виконання) своїх посадових повноважень соціальний педагог несе відповідальність у порядку і в межах, встановлених трудовим і цивільним законодавством України.